

*Bystrík Šikula*

Chráňme si svoj časopis

Moja skúsenosť s jubilujúcimi Slovenskými pohľadmi (nechcem rozprávať ako pamätník, aj keď ním už som) je popri všetkých starostiach a radoostiach, ktoré prináša redakčná robota, aj skúsenosťou tisíckrát podanej a tisíckrát odmietnutej ruky.

Zreteľnejšie si to uvedomujem od chvíle, keď som na túto tému prvý raz napísal úvodník do Literárneho týždenníka, a to nielen v súvislosti s Pohľadmi, ale s celým ponovembrovým literárnym kontextom. Totiž, že literatúra je jeden celok a hodnoty, ktoré prináša, stoja nad politickými a skupinovými záujmami.

Ak sa dobre pamätám, hovoril som aj o tom, čo sektárstvo a elitárstvo prinášajú, medzi riadkami hádam aj o tom, že podaná ruka sa neodmieta. Ani ruka spisovateľských kolegov, ani ruka robotníkov literatúry. Tých už vôbec nie.

Neslušnosť je slabé, podstatu veci nevystihujúce slovo. Ak to niekto robí, je to neúcta a arogancia, podceňovanie a vyvyšovanie sa. Pri zmene optiky, z hľadiska času, ktorý je najprísnejším, najspoľahlivejším a najobjektívnejším literárnym historikom a kritikom, aj krátkozrakosť a zaslepenosť, ba vlčia tma. Čas má iné kritériá, než je okiadané alebo harusenie.

Aj v jednom, aj v druhom prípade účelová nekritickosť, a teda profesionálne zlyhanie.

Pravdaže, napísal som iba to, čo si všetci mysleli, a práve preto (nech to neznie ako neskromnosť) som, nazdávam sa, trafil klinec po hlavičke. Skúsenosť povedať v správnej chvíli to, čo si všetci myslia, a nikto o tom nehovorí, je aj skúsenosťou literatúry. Zapamätateľnou skúsenosťou literatúry. Mám na mysli výkony básnikov, prozaikov, literárnych vedcov, historikov a kritikov, ktoré sa aj vďaka schopnosti vytušiť, čo chce počuť čitateľ, na aké otázky očakáva odpovede, stávajú literárnymi udalosťami, medzníkmi, trvalými hodnotami.

Čas nezastavíš. Medzi tým, čo som spomínaný úvodník napísal, uplynuli dve desaťročia, a nič sa nezmenilo.

Niečo predsa. Okiadzanie zostalo, harusenie sa zmenilo na obchádzanie, ignoranciu. A zámerom ignorancie je potláčanie. Existencie, jestvovania.

Aj hádka je dialóg, hoci skôr s negatívnym než pozitívnym výsledkom, no vymazávanie je monológ. Monológ samolúbosti, domýšľavosti a sabaprečeňovania. Programové zatajovanie tých, o ktorých nechceme nič vedieť.

Za zhruba dve desaťročia sme sa s tým museli naučiť žiť. Zo slovenského literárneho života boli vymazané mená spisovateľov, dokonca aj žijúcich klasikov, ktorí akoby si už navykli na nekolegiálny diktát tých, čo si posilňujú ego cieľeným potláčaním konkurencie, s ktorou stúpa, s jej silou a vážnosťou, hodnota (cena) každého literárneho výkonu. Ich hlas sa mení na výkriky do tmy bez náležitého spoločenského ohlasu, rezonancie.

A médiá, ktoré už dávno nepatria všetkým, naopak, iba tým, ktorí v nich vystupujú ako spisovateľská elita a tzv. slušní ľudia, o tom veľavravne mlčia. Účel svätí prostriedky. Komu dať slovo (hlas), koho umlčať?

Čo zostalo visieť vo vzduchu, je tisíckrát podaná a tisíckrát odmietnutá ruka. Inými slovami, ústretovosť na jednej strane a odmietanie na strane druhej.

Hovoríme o tom už vyše dvadsať rokov, a stále hádzeme hrach na stenu.

Do redakcie Slovenských pohľadov ma v deväťdesiatom štvrtom prijímal Milan Ferko, no ťažisko mojej práce je späť s menom Štefana Moravčíka, ktorému som bezmála dvadsať rokov robil zástupcu. Bratislavského, v Martine ho zastupoval Štefan Haviar. Obaja sme mu pomáhali, ako sme najlepšie vedeli.

Ako šéfredaktor to Štefan Moravčík vôbec nemal ľahké. Vedel, že literárny život, jeho časopisecké pulzovanie, nie je životom v pravom zmysle slova, keď do Pohľadov neprispieva veľká časť spisovateľov. Po tom, ako sa časopis vrátil tam, kam patril a kde mu nehrozilo, že naberie protislovenský kurz – do Matice slovenskej. Moravčík sa netajil ústretovosťou voči všetkým, otváraním dvier, podávaním rúk.

Tisíckrát podaná a tisíckrát odmietnutá ruka. Bol som pri tom, viem, o čom hovorím. O boji za každého autora, ktorého sme vyzvali na spoluprácu.

Ale radšej hovorme o úspechoch.

Na spoluprácu sa nám vďaka Štefanovi Moravčíkovi podarilo získať barbar-skú generáciu a množstvo generačne starších autorov a výtvarníkov. Niektorých Štefan pritiahol silou svojej spisovateľskej osobnosti, s inými ho spájali dlhoročné priateľstvá. Vypísali sme ankety a seriály s autorským zázemím inklinujúcim k slovenskej štátnosti, úcte k slovenským dejinám a rodnému jazy-

ku (Princíp hry v slovenskej poézii, Slováreň), obnovili sme Knižnicu Slovenských pohľadov a prepojili tak redakčnú prácu s editorskou činnosťou vo Vydavateľstve Matice slovenskej. V neposlednom rade sme vyhlásili literárne súťaže, ktoré priniesli do časopisu ďalšie nové mená a predovšetkým mladú krv (Slovenská poviedka 1997, Slovenská poviedka a esej 1998).

Nové talenty a doslova kult mladosti v Slovenských pohľadoch. V autorských rubrikách i pri udeľovaní výročných cien. Viacerí z nich sú dnes stálicami slovenského literárneho neba. Prebudení Moravčíkovou dôverou a podporou, priestorom, ktorý im v Pohľadoch vytvoril, a glejtom, ktorý im vystavil na cestu do literatúry.

Najväčší hriech, opakovane cituje Canettiho člen redakčnej rady Pohľadov Vincent Šabík, je nevďak. Práve tí najúspešnejší zabudli, kde kedysi začínali. Popravde, očakávali sme niečo iné? Úspech ide ruka v ruke s krátkou pamäťou.

A predsa sme nezišli z cesty, na ktorú sme nastúpili. Pamäť literatúry je dlhšia, trvácnejšia, nezmazateľná.

Tvorba mladých autorov zostáva (popri vede, literárnom a kultúrnom dianí v regiónoch a literatúre zahraničných Slovákov) jednou z priorít Slovenských pohľadov. O jej dôležitosti niečo viem nielen ako Moravčíkov bývalý zástupca, ale aj ako niekdajší editor Mladej tvorby vo vydavateľstve Smena (spolu s Jánom Švantnerom). Ako súčasný šéfredaktor Pohľadov však stále nemôžem povedať, že by sa mi ju darilo prezentovať na stránkach časopisu tak, ako by som si predstavoval.

Keď na to myslím, hovorím si, že ešte väčší hriech ako nevďak je mladosť zaštepená bohorovnosťou, oklamaná falošnými sľubmi a zaslepená úspechom.

Nežneme, čo sme zasiali. Nieкто stále stojí v pozadí a manipuluje. Kritériom „slušnosti“ a zárukou úspechu je nepísať do Slovenských pohľadov. Kto tak robí, stáva sa neviditeľným.

Neschádzame z nastúpenej cesty. Slovenské pohľady prinášajú každý mesiac 210 rukopisných (160 tlačených) strán pôvodnej i prekladovej poézie a prózy, ku ktorým neodmysliteľne patrí aj ich literárnovedná, literárnohistorická a literárnokritická reflexia. V rozsahu skôr knihy než časopisu sa však venujú aj umeniu a vede (Slovenské pohľady na literatúru, umenie a vedu), v neposlednom rade kultúrno-spoločenským otázkam. Pravdaže, prínos časopisu nespočíva v jeho rozsahu, ale v šírke jeho záberu, kvalite príspevkov a ich hodnotnom obsahu. Pohľady majú ambíciu byť hodnototvorným časopisom a redakcia sa to snaží nestrácať zo zreteľa. Nevychádzajú v masovom náklade, skôr naopak, no napriek tomu si vždy nájdu svojho adresáta medzi intelek-

tuálmi i širšou čitateľskou verejnosťou a vďaka kontinuite, ktorú udržujú, ich miesto v spoločnosti zostáva aj po stosedemdesiatich rokoch jedinečné a nezastupiteľné.

Nepodliehame sektárskemu (spolkovému, politickému) kategorizovaniu, zaujatosti a ignorancii. Vylučuje to priestor, ktorý venujeme v každom čísle recenziám pôvodnej literatúry (nevýberovo, neúčelovo) i jubilantom. Aj keď do Slovenských pohľadov veľa autorov nepíše, my píšeme o nich a časopis aspoň prostredníctvom literárnokritickej reflexie, minuciózných medailónov o jubilantoch a výročných článkoch odráža celý slovenský literárny kontext. Pred nikým nezatvárame dvere, nepoznáme nezvaného, nevítaného hosťa.

Ale platí to aj naopak?

Hovorme o spisovateľoch, ktorí sú vo väčšine médií účelovo marginalizovaní alebo obchádzaní, horšie, akoby vôbec neexistovali. A pohnútky ľudí, čo o tom rozhodujú, nemajú nič spoločné s ich tvorbou, ktorú nečítajú a ignorujú, ale s tým, kam ich zaradili na základe mimoliterárnych (politických, ideologických) kritérií. Ak aj pripustíme, že literárnych, tak skupinových, elitárskych.

Nie je normálne, že v jednom časopise (médiu) spisovatelia žijú a tvoria, kým v inom akoby vymreli. A dôsledky takejto likvidácie sú oveľa horšie a nekončia sa odchodom likvidátorov zo scény. Majú svojich žiakov zaštepených ideológiou mimo pravidiel slušnosti, ktorú si ich učitelia tak radi berú do úst.

Hovorme (170 rokov od založenia Slovenských pohľadov v čase hrubého maďarizačného útlaku a 27 rokov od pádu komunistického režimu v novembri 1989) o novej totalite. O umlčaných spisovateľských hlasoch, o bielych miestach v slovenskej literatúre.

Nespravodlivosť a diskriminácia nevystihujú podstatu veci.

Bolo by to smutné, keby to nebolo tak trochu aj veselé. Usmievam sa, keď mi niektorí autori na ulici podávajú ruku a ďakujú mi. Za recenziu o svojej knižke v Slovenských pohľadoch, za medailón o sebe v rubrike Pripomíname si, za príspevok o ich živote a tvorbe pri príležitosti životného jubilea. Usmievam sa, keď dávajú pozdravovať všetkých, čo sa o to pričínili. Usmievam sa, keď si ako by mimochodom spomenú, že by tiež niečo mali do Pohľadov napísať.

Viem, kto naozaj napíše a kto nenapíše. Viem, koho od ďalšej spolupráce odradí jediný telefonát zo slovenského literárneho zákulisia a kto sa, naopak, nedá zmanipulovať. Viem, kto je osobnosť a kto slaboch.

Za všetkým je prospech alebo riziko. Zaradiť sa medzi tých, čo môžu publikovať a verejne vystupovať aj inde, alebo tých, čo tam publikovať a vystupovať nemôžu, nesmú.

Bolo by to veselé, keby to nebolo tak trochu aj smutné. Slovenské pohľady sa čítajú ako zakázaná literatúra.

Chvalabohu, čítajú sa. A to veľmi pozorne, od úvodníka po jubileá. Kto ich naozaj nečíta a šíri o nich informácie z druhej ruky alebo klamstvá, zhadzuje a znemožňuje skôr sám seba než časopis. Od zaplutej bratislavskej krčmy po slovenský parlament.

Nenahovárajte si. Aj v blízkej budúcnosti budú na Slovensku spisovatelia, o ktorých sa dozvieme iba z novín a časopisov, čo každoročne bojujú o svoju existenciu, prežitie. Autori, ktorým neponúknu priestor vo verejnoprávnej televízii a denníkoch s masovým okruhom čitateľov. Neuverejnia im ukážku z tvorby, neoslovia ich na rozhovor, nenapíšu recenziu o ich knihe. Autori, ktorých tvorivé výkony nebudú ohodnotené cenami, o ktoré sa môže uchádzať iba istá skupina spisovateľov, a o tých, o ktoré sa môžu uchádzať, sa bude mlčať. Autori, ktorí sa doma nemôžu prezentovať a v zahraničí reprezentovať. Ne-nájdete ich v antológiách určených pre zahraničie, nestretnete na medzinárodných knižných veľtrhoch, na zahraničných cestách.

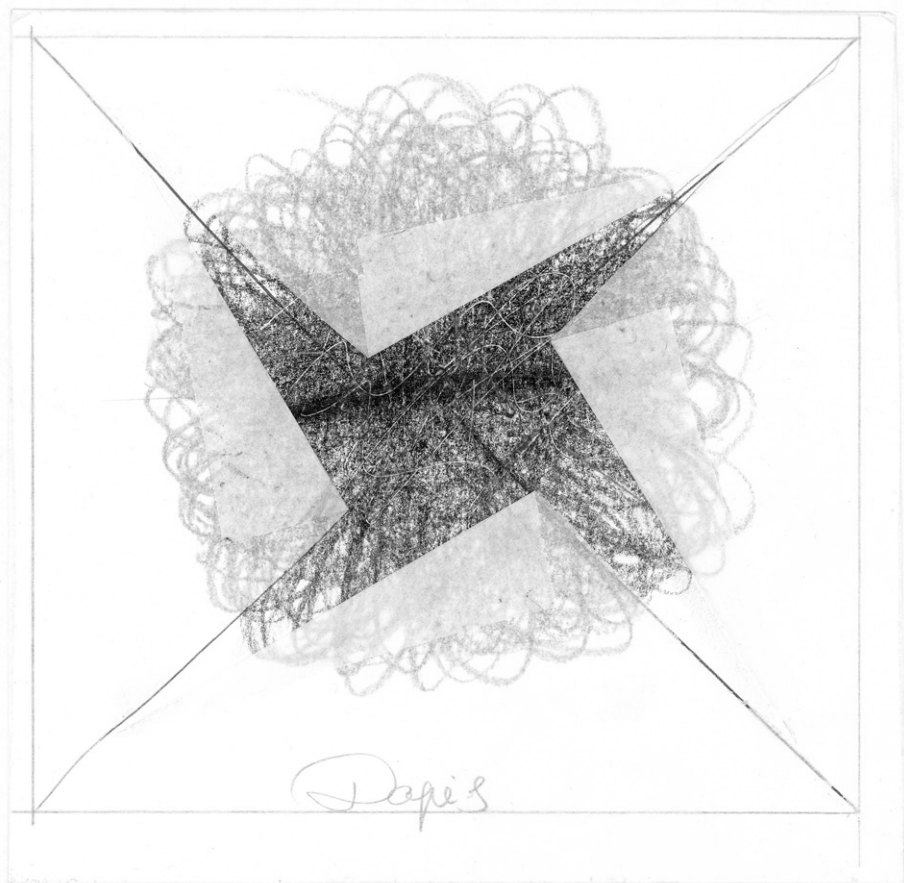
Čo s tým?

Veľa na tom môže zmeniť novovzniknutý Fond na podporu umenia, keď svojimi odbornými, múdrymi a nezaujatými rozhodnutiami každoročne podporí všetko, čo musí žiť, a nie živiť. Literárne časopisy, vydavateľstvá a autorov, literárne podujatia a aktivity. Rovnako sa o to môžu pričiniť Literárny fond a Literárne informačné centrum. Štipendiami, tvorivými pobytmi a cenami, vydavateľskou činnosťou a propagáciou autorov doma i v zahraničí.

Všetkým želim, aby sa rozhodovali odborne, múdro a nezaujato, nestratili podporu a dôveru spisovateľov a prekladateľov. Len tak môže plnohodnotne fungovať slovenský literárny život, reflektujúci život celej spoločnosti. Ne-potláčajúc názorovú odlišnosť, viachlasovosť a farebnosť slovenského literárneho orchestra.

V neposlednom rade by jednou z ciest, verme, že aj možností a východísk, mohli byť závery (programové návrhy a požiadavky) Kongresu slovenských spisovateľov s medzinárodnou účasťou, ktorý sa uskutočnil 22. – 23. septembra 2016 v Trenčianskych Tepliciach.

Ale hovorme o Slovenských pohľadoch, o ich stúpajúcom význame a dôležitosti v spoločenských podmienkach nežičlivých pre kultúru, o tom, čo si osobitne dnes musíme chrániť.



Pavel Choma: List

Podaná ruka, ústretové gesto, nikdy nie je zlou cestou. Pri časopise, ktorý vydáva Matica slovenská, inštitúcia vychádzajúca od svojho vzniku zo zásad kresťanstva a ekumenizmu, už vôbec nie. Kto podáva ruku, chce sa zmieriť, zbližiť sa, nájsť spoločnú reč. Ako ináč hovoriť o budúcnosti?

V ankete Slovenských pohľadov venovanej ich 170. výročiu nájdeme viac názorov a návrhov, ktoré môžu byť pre redakciu inšpiratívne, osožné, užitočné. Ako ich terajší šéfredaktor hľadám také, ktoré by mohli byť užitočné aj pre Maticu, ba pre celú slovenskú literatúru a umenie.

Viem si napríklad predstaviť, že našu spoluprácu s Vydavateľstvom Matice slovenskej by sme mohli popri Knižnici Slovenských pohľadov rozšíriť aj o editorskú činnosť súvisiacu s vydávaním kníh mladým autorom. Vydávať v samostatnej edícii debuty budúcim básnikom, prozaikom, literárnym vedcom a kritikom. S ilustráciami alebo grafickou úpravou mladých výtvarníkov. Tak ako to kedysi robilo vydavateľstvo Smena v edícii Mladá tvorba, ktorú som v tomto príspevku nespomenul náhodou.

Kto si prelistuje ostatné ročníky Slovenských pohľadov, nájde v nich nielen práce autorov, ktorí vyhrali prestížne slovenské literárne súťaže, ale aj galériu mladých výtvarníkov, ktorých v časopise prezentuje garant jeho výtvarného sprievodu akademický maliar Ľudovít Hološka. Uverejnili sme však aj práce mladých sochárov, ktorých sa nám podarilo získať prostredníctvom umeleckého odboru Matice slovenskej (Tri kamene). Prepojenie práce matičného vydavateľstva s prácou redakcie Slovenských pohľadov a umeleckého odboru Matice slovenskej by mohlo pri ich vzájomnej súčinnosti priniesť pozitívne výsledky v edičnej činnosti a pri prezentáciách kníh, kultúrnych udalostiach vôbec.

My sami sa môžeme stať garantmi vkusu v čase nevkusy, zárukou kultúrnej orientácie v čase nekultúrnosti.

Je dobré, že Matica vypisuje tematické literárne súťaže pre mladých autorov, ešte lepšie by bolo, keby v jej reprezentačných priestoroch v Martine i v Bratislave mohli pravidelne vystavovať svoje práce mladí umelci, napríklad študenti z bystrickej Akadémie umení, s ktorými sa môžeme stretnúť aj na stránkach Slovenských pohľadov. Keď to chcú oni, urobili by sme chybu, keby sme to nechceli my. Podaná ruka sa neodmieta.

Kedysi ju mne podal Milan Ferko, keď ma prijal do redakcie. Patrí sa mi poďakovať mu za to.

Štefanovi Moravčíkovi ďakujem za to, že časopisu vtlačil svoju osobitú, nezameniteľnú, originálnu pečať. Je ňou poznačená celá naša spoločná robota, pod ktorú sa aj dnes rád podpisujem. Verím, že aj jeho druhý vtedajší zástupca Štefan Haviar. Keby som však chcel o Štefanovi Moravčíkovi povedať viac,

musel by som rozprávať oveľa dlhšie, opakovať sa a byť priveľmi osobný. Toľko urobil pre redakciu aj pre mňa.

Všetkým, čo nám pomáhali a pomáhajú, sa treba poďakovať. Členom redakčnej rady i redakcie. Redaktorkám Johane Hasonovej, Viere Švenkovej a Olge Baginovej, redaktorovi Jaroslavovi Vlnkovi, grafikovi Igorovi Štrbíkovi. V súčasnosti zástupcovi šéfredaktora Štefanovi Haviarovi, redaktorky Ingrid Skalickej, tajomníčke redakcie Magdaléne Kušnierovej a nášmu novému grafikovi Ivanovi Bílemu. Hrástke obetavých ľudí, ktorí si za svoju prácu zaslúžia okrem poďakovania aj naše uznanie a úctu.

Slovenské pohľady majú 170 rokov a patria k najstarším literárnym časopisom v Európe. Napriek svojmu starozákonne bradatému veku si zachovávajú sviežosť a vitalitu, a čo je najdôležitejšie, aj dobrý zrak. Veď ktorý súčasný časopis sa môže pochváliť, že dovidí na celý slovenský literárny kontext? Okrem toho, stopa, ktorá za nami zostáva, je nepretržitým pokračovaním tej, ktorú vychodili naši predchodcovia.

A predsa iná. Píšeme samostatnú kapitolu slovenského literárneho života. Sebaavedomú, hrdú.

Nevieme, čo sa nám v budúcnosti podarí získať, no vieme, čo by sme mohli stratiť. V čase globalizácie a chaosu v literatúre meniacej sa na šoubiznis s tvrdými pravidlami a pomýlenými hodnotami, v čase pretrvávajúceho úsilia vytlačiť Slovenské pohľady na okraj spoločenského záujmu.

Vieme, že nejde o málo, vieme, že ide o veľa. Chráňme si svoj časopis, chráňme si svoje Pohľady. Ako oko v hlave.

Príspevok odznel na vedeckej konferencii k 170. výročiu založenia Slovenských pohľadov dňa 4. 10. 2016.